

УДК 1.101:32-027.21:378

Філософські засади впливу вищої освіти на формування соціально-політичної складової особистості здобувачів освіти

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE INFLUENCE OF HIGHER EDUCATION ON THE FORMATION OF THE SOCIO-POLITICAL COMPONENT OF STUDENTS' PERSONALITY

СОЛОДІЛОВА Олена Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та історії, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, вул. Сергія Єфремова, 25, м. Дніпро, 49009, Україна

SOLODILOVA Olena Volodymyrivna – Candidate of Philosophical Sciences (PhD in Philosophy), Associate Professor of the Department of Philosophy, Sociology and History, Dnipro State Agrarian and Economic University, 25 Serhiia Yefremova Street, Dnipro, 49009, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3991-6721>

ЩЕПОВА Діана Романівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, соціології та історії, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, вул. Сергія Єфремова, 25, м. Дніпро, 49009, Україна

SHCHEPOVA Diana Romanivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Philosophy, Sociology and History, Dnipro State Agrarian and Economic University, 25 Serhiia Yefremova Street, Dnipro, 49009, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3466-3529>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7013/2026-1-7>

Анотація. У статті здійснено комплексний соціально-філософський аналіз впливу вищої освіти на формування соціально-політичної складової особистості здобувачів освіти в умовах сучасних глобальних трансформацій, цифровізації суспільства та воєнних викликів, що поставили перед Україною. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення ролі університету як інституції не лише професійної підготовки, а й світоглядного, ціннісного та громадянського становлення особистості. На основі узагальнення соціально-філософських, соціально-політологічних, соціологічних і педагогічних концептів уточнено зміст і взаємозв'язок категорій «соціалізація», «соціальна участь», «інтеграція», «аксіологічний вимір освіти», «політична суб'єктивність». Соціалізацію розглянуто як багатовимірний процес інтерсуб'єктивної взаємодії, у межах якого здобувач освіти виступає не лише об'єктом впливу соціального середовища, а активним співтворцем соціальних смислів. Обґрунтовано, що університетський простір функціонує як багаторівнева соціокультурна система, що поєднує нормативний, комунікативний, діяльнісний та символічний виміри формування особистості. Доведено, що соціальна участь виступає структурним елементом соціальної активності та практичним механізмом становлення політичної суб'єктивності. Різноманітні форми громадянської та просоціальної активності студентської молоді свідчать про рівень сформованості соціалізаційних навичок і здатності до подолання соціокультурних бар'єрів. Підкреслено, що інтегративний характер вищої освіти забезпечує поєднання професійної підготовки з формуванням громадянської відповідальності, критичного мислення та ціннісної зрілості. Інтеграція знань, досвіду та практик участі створює умови для формування цілісної соціально-політичної позиції. Визначено філософські засади впливу вищої освіти, серед яких ключовими є інтерсуб'єктивність освітнього середовища, аксіологічна орієнтація навчального процесу, інтеграція когнітивного та діяльнісного вимірів, розвиток політичної рефлексії та забезпечення інтелектуальної стійкості в умовах інформаційної турбулентності. Наголошено, що вища освіта в умовах воєнного стану

© СОЛОДІЛОВА Олена Володимирівна, ЩЕПОВА Діана Романівна

виконує функцію соціальної консолідації, підтримки національної ідентичності та формування відповідальної політично зрілої особистості, здатної до усвідомленої участі у процесах державотворення та розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: вища освіта, соціально-політична складова особистості, соціалізація та соціальна участь, політична суб'єктність, аксіологічний вимір освіти та інтегративний підхід, громадянська активність.

Summary. *The article presents a comprehensive socio-philosophical analysis of the influence of higher education on the formation of the socio-political component of students' personality in the context of contemporary global transformations, digitalization of society, and wartime challenges faced by Ukraine. The relevance of the study lies in the need to reconsider the role of the university not only as an institution of professional training but also as a space for worldview formation, value orientation, and civic development. Based on the synthesis of socio-philosophical, socio-political, sociological, and pedagogical concepts, the interrelation of the categories of «socialization», «social participation», «integration», «axiological dimension of education», and «political subjectivity» is clarified. Socialization is interpreted as a multidimensional process of intersubjective interaction in which students act not merely as objects of social influence but as active co-creators of social meanings. The university environment is conceptualized as a multilayered socio-cultural system combining normative, communicative, activity-based, and symbolic dimensions of personality formation. The study demonstrates that social participation functions as a structural element of social activity and a practical mechanism for the development of political subjectivity. Various forms of civic and prosocial engagement among students reflect the level of their socialization skills and their ability to overcome socio-cultural barriers. It is argued that the integrative nature of higher education ensures the interconnection between professional training and civic development, fostering critical thinking, value maturity, and responsibility. The integration of knowledge, experience, and participation practices creates conditions for the formation of a coherent socio-political position. The philosophical foundations of the influence of higher education are identified as intersubjectivity of the educational environment, axiological orientation of the learning process, integration of cognitive and practical dimensions, development of political reflection, and intellectual resilience in conditions of informational turbulence. In the context of wartime challenges, higher education performs a function of social consolidation, strengthening national identity and contributing to the formation of a responsible and politically mature personality capable of conscious participation in state-building and civic processes.*

Key words: *higher education, socio-political component of personality and socialization, social participation, political subjectivity, axiological dimension of education and integrative approach, civic engagement.*

Вступ. Сучасний етап розвитку українського суспільства позначений глибокими соціальними, політичними та культурними трансформаціями, що істотно змінюють характер суспільної взаємодії, систему цінностей і форми громадянської активності. В умовах воєнного стану, глобалізаційної турбулентності, цифрової трансформації та інтенсивних інтеграційних процесів особливої ваги набуває проблема формування соціально-політичної зрілості молодого покоління. Саме студентська молодь дедалі активніше виступає суб'єктом суспільних змін, залучаючись до волонтерських рухів, діяльності громадських організацій, ініціатив локального самоврядування та публічного дискурсу. Через участь у різноманітних формах соціально спрямованої діяльності здобувачі освіти не лише адаптуються до існуючих суспільних норм, а й продукують нові смисли, інтерпретації та практики соціальної взаємодії.

Зміни соціальної структури українського суспільства, динаміка ідентифікаційних процесів і трансформація ціннісних орієнтацій молоді зумовлюють необхідність філософського осмислення ролі вищої освіти у формуванні соціально-політичної складової особистості. Цінності за своєю природою є соціальними та формуються у межах конкретних культурно-

історичних спільнот. Тому дефіцит уваги до аксіологічного виміру освітнього процесу може призвести до розриву між індивідуальними орієнтаціями здобувачів освіти та стратегічними цілями розвитку держави. В умовах війни та екзистенційних викликів для української державності питання ціннісної свідомості, світоглядних позицій і громадянської відповідальності молоді набуває визначального значення.

Освітня сфера як складова суспільного буття перебуває у стані перманентних змін, реагуючи на впливи глобалізації, цифровізації, інформатизації та трансформації політичних і економічних структур. Сучасна інтеграційна парадигма розвитку вищої освіти передбачає не лише технологічне оновлення, а й переосмислення її цілей, змісту та методологічних засад. Вища освіта дедалі більше розглядається як соціокультурний простір, у якому відбувається становлення громадянської ідентичності, формування політичної культури, розвиток критичного мислення та здатності до відповідальної соціальної дії. При цьому інформаційно-комунікаційні технології, зокрема дистанційні формати навчання, виступають лише інструментом реалізації освітніх цілей, тоді як стратегічним завданням залишається формування зрілої, автономної та соціально відповідальної особистості.

Сучасне проблемне поле політичної філософії засвідчує, що політичне дедалі частіше редукується до механізмів управлінського програмування соціальної поведінки, а традиційні категорії суверенітету, публічності та представництва зазнають переосмислення. У цих умовах заклад вищої освіти постає як простір формування політичної суб'єктності, здатної до рефлексії, критичного аналізу та відповідального вибору. Філософське осмислення впливу вищої освіти на соціально-політичну складову особистості дозволяє виявити глибинні механізми становлення громадянської свідомості, соціальної компетентності та ціннісної інтегрованості здобувачів освіти.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю системного аналізу філософських засад освітнього процесу в контексті сучасних трансформацій українського суспільства. В умовах, коли повсякденність перестає бути синонімом стабільності, а соціальні практики зазнають постійного переосмислення, саме вища освіта стає одним із ключових інституційних механізмів конструювання відповідальної соціально-політичної суб'єктності.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика формування соціально-політичної складової особистості в освітньому просторі досліджується в межах різних наукових парадигм. У зарубіжному дискурсі феномен громадянської та соціальної участі (civic participation, public participation, social participation) аналізується в контексті теорій демократії, розвитку громад і соціального капіталу [4]. Зокрема, Дж. Равен аналізує компетентність як інтегративну характеристику особистості, що включає ціннісні установки, відповідальність і готовність до суспільної участі [16]. Р. Кеттел, досліджуючи особистісні чинники поведінки, наголошував на значенні внутрішніх диспозицій для ефективної соціальної взаємодії [17]. У. Канінг підкреслював важливість ситуативної поведінкової адаптивності як складової соціальної компетентності [13].

У вітчизняному науковому просторі соціальна компетентність розглядається як системна властивість особистості. Дослідники, спираючись на соціально-психологічний підхід, визначають її як багатовимірну конструкцію, що включає мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний компоненти. Таке бачення корелює з позиціями Дж. Равена щодо ціннісного опосередкування соціальної поведінки та здатності особистості до автономного вибору в складних соціальних ситуаціях. У сучасних дослідженнях також акцентується на тому, що соціальні компетентності формуються в умовах активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що дозволяє досягати балансу між інституційним регулюванням і довірою як соціальною категорією.

Вагомий напрям становлять дослідження інтеграційних процесів в освіті. Методологічні засади інтегрованого навчання розробляли П. Атутов, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Піддячий, які досліджували інтеграцію як принцип організації знання, що сприяє формуванню цілісного світогляду. І. Козловська та М. Іванчук акцентували на змістовій інтеграції як умові підвищення ефективності освітнього процесу. У контексті професійної підготовки майбутніх педагогів інтегровані підходи досліджували В. Бондар, І. Драч, О. Пехота, С. Скворцова. Загалом науковці підкреслюють, що інтеграція знань сприяє не лише академічній успішності, а й формуванню соціально відповідальної позиції здобувачів освіти.

Суттєвий внесок у дослідження філософії освітнього менеджменту зробили С. Гудков, А. Кондратьєва, А. Мельниченко, О. Пономарьов, О. Фініков, А. Харченко. А. Кондратьєва у праці «Філософія освітнього менеджменту» наголошує на необхідності інтеграції етичних і гуманітарних цінностей у процеси управління освітою, підкреслюючи значення демократичних принципів і відкритості [3]. О. Фініков, аналізуючи феномен «управлінської міфології», застерігає від ідеалізації управлінських моделей без їхнього критичного осмислення [10]. О. Пономарьов та А. Харченко розглядають управління як чинник суспільної трансформації та формування гуманітарно-технічної еліти, що поєднує професійну компетентність із соціальною відповідальністю [6]. А. Мельниченко підкреслює міждисциплінарність сучасної філософії управління та необхідність адаптивності освітніх систем у відповідь на виклики цифровізації. С. Гудков трактує філософію управління як парадигму виживання суспільства в умовах нестабільності, акцентуючи на її гуманістичному вимірі.

Окремий концептуальний пласт становлять дослідження критичної педагогіки. І. Радіонова, аналізуючи трансформації американської критичної педагогіки, підкреслює її евристичний потенціал для формування демократичного освітнього середовища [8]. Критичний підхід дозволяє розглядати освіту як інструмент подолання соціальної нерівності та формування рефлексивної громадянської позиції.

Методологічну основу осмислення соціально-політичної складової особистості становлять і класичні та посткласичні теорії політичної філософії. Ідеї Платона щодо моральної легітимності влади, концепція природних прав Джона Лока та критика соціально-економічної нерівності К. Маркса зберігають евристичний потенціал для аналізу сучасних процесів. У сучасній аналітичній традиції Дж. Ролз розробляє теорію справедливості як чесності, Т. Сканлон – концепцію договірної моралі, М. Сен – підхід до розвитку через можливості (*capabilities approach*). Постструктуралістські та феноменологічні підходи (зокрема ідеї біовлади М. Фуко чи етичного Іншого Е. Левінаса) дозволяють розглядати політичне як простір множинних ідентичностей та інтерсуб'єктивної відповідальності.

Попри значну кількість досліджень у сфері соціальної участі, освітньої інтеграції, філософії управління та політичної теорії, недостатньо комплексно розкритим залишається питання філософського аналізу впливу саме вищої освіти на формування соціально-політичної складової особистості здобувачів освіти в умовах сучасних українських трансформацій. Потребує подальшого осмислення взаємозв'язок між аксіологічними засадами освітнього процесу, механізмами соціалізації та становленням політичної суб'єктності молоді, що визначає актуальність запропонованого дослідження.

Мета статті. На основі аналізу соціально-філософських, соціально-політологічних, соціологічних і педагогічних концептів та практичних досліджень проблеми формування соціально-політологічної складової особистості здобувачів визначити філософські засади впливу вищої освіти на даний процес.

Виклад основного матеріалу. Освітнє середовище вищої школи слід розглядати не лише як інституційно організований простір передачі знань, а як багатовимірну соціокультурну реальність, у межах якої відбувається формування світоглядних орієнтацій, ціннісних структур і політичної чутливості особистості. У соціально-філософському вимірі заклад вищої освіти постає особливою формою соціального буття, де поєднуються нормативні, комунікативні, аксіологічні та діяльнісні компоненти соціалізації.

Категорія «соціалізація» традиційно тлумачиться як процес засвоєння індивідом соціокультурного досвіду, включення в систему суспільних зв'язків та формування соціальних якостей. Однак сучасне розуміння цього процесу виходить за межі механістичної моделі «впливу середовища» на особистість. Соціалізація в університетському середовищі набуває характеру суб'єкт-полісуб'єктної взаємодії, у межах якої здобувач освіти виступає не лише об'єктом виховного впливу, а активним інтерпретатором і співтворцем соціальних смислів.

Філософські засади такого підходу пов'язані з ідеями інтерсуб'єктивності та комунікативної взаємодії. Університетський простір функціонує як середовище постійного дискурсивного обміну, де формуються позиції, відбувається зіставлення цінностей, осмислення суспільних процесів. Саме тут здобувач навчається співвідносити індивідуальний досвід із загальносуспільними нормами, виробляючи здатність до рефлексії, відповідальності та публічного самовираження.

Багатовимірність освітнього середовища проявляється у поєднанні кількох рівнів впливу: нормативного (правила, академічна культура, етичні кодекси), комунікативного (взаємодія викладачів і студентів, академічні дискусії), організаційного (студентське самоврядування, участь у проєктах) та символічного (традиції, університетська ідентичність). У сукупності ці компоненти формують простір, у якому соціалізація набуває аксіологічного характеру: засвоєні норми трансформуються у внутрішні переконання.

Особливої актуальності це набуває в умовах суспільних трансформацій і воєнних викликів. Освітнє середовище стає місцем переосмислення національної ідентичності, громадянської відповідальності та ролі особистості в процесах державотворення. Заклад вищої освіти в цьому контексті виконує функцію не лише освітню, а й світоглядно-консолідаційну, сприяючи формуванню соціально-політичної складової особистості як здатності до свідомої участі в суспільному житті.

Соціальна участь є одним із ключових структурних елементів соціальної активності особистості та виступає безпосереднім механізмом формування її соціально-політичної складової. Якщо соціалізація створює передумови включення індивіда у систему суспільних зв'язків, то саме участь репрезентує реальний рівень інтегрованості особистості у соціальний простір та ступінь її суб'єктності.

У сучасному науковому дискурсі поняття участі інтерпретується багатовимірно. Як зазначають О. Котенко, М. Похвата, О. Медведь «розрізняють громадянську участь (*civic participation*), публічну участь (*public participation*) та соціальну участь (*social participation*)» [4, с. 60]. Така диференціація відображає різні рівні включення особистості – від локальної активності у межах спільнот до участі у процесах публічної політики та прийняття суспільно значущих рішень. Водночас спільним для всіх форм є діяльнісний характер – участь передбачає не лише наявність позиції, а її практичну реалізацію.

У філософському вимірі соціальна участь пов'язана з категорією відповідальності та публічності. Вона передбачає здатність особистості виходити за межі приватного інтересу й діяти в координатах спільного блага. Саме через участь індивід переходить від статусу соціально

адаптованого суб'єкта до рівня політично чутливої та соціально відповідальної особистості. У цьому сенсі участь виступає індикатором сформованості громадянської зрілості.

Освітнє середовище відіграє принципову роль у формуванні досвіду участі. Студентське самоврядування, волонтерська діяльність, участь у наукових і громадських ініціативах, дискусійні клуби, проектна діяльність – усе це створює простір для набуття практик соціальної взаємодії. Важливо, що в університеті участь відбувається в умовах відносної безпеки та підтримки, що дозволяє формувати навички аргументації, співпраці, лідерства, прийняття рішень.

Особливої значущості соціальна участь набуває в умовах суспільних криз. Воєнний стан в Україні актуалізував нові форми громадянської активності студентської молоді – від волонтерства до інформаційної протидії агресії. У таких умовах участь перестає бути факультативною соціальною практикою і трансформується у форму екзистенційного самовизначення. Через участь відбувається переосмислення власної ролі в суспільстві, формування солідарності та відповідальності за майбутнє держави.

З соціально-філософської точки зору, соціальна участь є процесом практичного втілення цінностей. Вона поєднує когнітивний компонент (розуміння соціальних процесів), аксіологічний (ціннісне ставлення до них) та діяльнісний (реальну дію) [11]. Саме ця інтегративність робить участь ключовим елементом формування соціально-політичної складової особистості.

Формування соціально-політичної складової особистості здобувачів освіти зумовлюється не лише окремими практиками соціальної участі, а й інтегративною природою самої системи вищої освіти. Університетський простір функціонує як складна цілісність, у межах якої поєднуються когнітивний, ціннісний, комунікативний та діяльнісний компоненти. Саме ця інтегративність створює підґрунтя для формування цілісної соціально-політичної суб'єктності.

Ідея інтеграції як методологічного принципу має глибокі філософські корені. Ще у класичній античній традиції освіта розглядалася як процес гармонійного поєднання морального та інтелектуального розвитку. У Новий час Я. Коменський обґрунтував принцип цілісності знання, підкреслюючи необхідність взаємопов'язаного засвоєння різних сфер досвіду. У ХХ столітті інтегративний підхід набув нового змісту в межах концепції освіти як простору формування демократичної культури, де знання невіддільне від ціннісного осмислення.

У сучасному соціально-філософському вимірі інтеграція означає взаємопроникнення дисциплінарних знань, поєднання теоретичного та практичного вимірів навчання. Проте її значення значно ширше: інтеграція виступає механізмом узгодження індивідуального та суспільного, особистісного й публічного, професійного та громадянського. Саме в цьому полягає філософська засада впливу вищої освіти – вона не ізолює професійну підготовку від соціального контексту, а включає її в систему суспільних смислів.

Інтегративний характер освіти проявляється у формуванні комплексних компетентностей, що поєднують знання, уміння, цінності та соціальну відповідальність. Соціально-політична складова особистості формується через інтеграцію гуманітарних дисциплін, правових знань, історичного досвіду, етичних орієнтирів і практик публічної комунікації. У результаті здобувач освіти не лише опановує фах, а й розвиває здатність осмислювати суспільні процеси, критично оцінювати інформацію та приймати відповідальні рішення.

В умовах сучасних трансформацій – цифровізації, глобалізації, воєнних викликів – інтегративність освіти набуває особливої ваги. Вона дозволяє поєднати технологічний прогрес із гуманітарними цінностями, запобігаючи редукції освіти до технократичного інструменту. Таким чином, заклад вищої освіти виступає не лише середовищем професійної підготовки, а інституцією, що формує світоглядну цілісність особистості.

Формування соціально-політичної складової особистості здобувачів освіти неможливе без аксіологічного підґрунтя. У соціально-філософському вимірі саме цінності виступають тим внутрішнім регулятивним механізмом, який визначає спрямованість соціальної активності, характер політичної позиції та рівень громадянської відповідальності. Якщо соціалізація забезпечує включення індивіда у систему суспільних зв'язків, а участь – практичну реалізацію активності, то аксіологія визначає смислові орієнтири цієї активності.

Заклад вищої освіти як соціокультурний інститут є простором не лише трансляції знань, а й формування ціннісних орієнтацій. Освітній процес включає засвоєння історичного досвіду, правових норм, етичних принципів, демократичних стандартів, що поступово інтегруються у світоглядну структуру особистості. Вища освіта, таким чином, виконує функцію смислотворення: вона не лише інформує, а інтерпретує соціальну реальність, пропонуючи рамки її оцінки.

Аксіологічний вимір передбачає формування таких базових орієнтирів, як свобода, гідність, справедливість, солідарність, відповідальність. У контексті сучасних суспільних трансформацій ці категорії набувають не декларативного, а екзистенційного значення. В умовах воєнних викликів вони стають критеріями особистісного вибору, визначаючи ставлення до держави, суспільства, професійної діяльності.

Важливо, з точки зору філософії, що цінності не нав'язуються, а інтеріоризуються через рефлексію та досвід. Освітнє середовище створює умови для діалогу, критичного осмислення соціально-політичних процесів, зіставлення різних позицій. Саме у цьому процесі відбувається трансформація зовнішніх норм у внутрішні переконання. Вища освіта формує не лише інформованість, а здатність до морального судження і відповідального вибору.

Соціально-політична складова особистості формується як інтеграція когнітивного знання про суспільство, емоційно-ціннісного ставлення до нього та готовності діяти відповідно до прийнятих принципів. У цьому контексті аксіологія виступає центральною філософською засадою впливу вищої освіти: саме вона забезпечує перехід від формальної обізнаності до свідомої громадянської позиції.

Особливої ваги аксіологічний компонент набуває в умовах інформаційної турбулентності та цифрової фрагментації свідомості. Заклад вищої освіти має виконувати функцію стабілізуючого ціннісного ядра, здатного протистояти маніпулятивним практикам і сприяти формуванню критичного мислення. Таким чином, вища освіта забезпечує не лише інтелектуальний розвиток, а й ціннісну інтеграцію особистості.

Формування соціально-політичної складової особистості здобувачів вищої освіти логічно завершується становленням політичної суб'єктності – здатності особистості усвідомлювати власну роль у суспільно-політичних процесах, формувати позицію та діяти відповідально в межах публічного простору. Політична суб'єктність не зводиться до формальної участі у виборчих чи громадських процедурах; вона передбачає глибше – рефлексивне усвідомлення власної включеності у структури влади, соціальних відносин та інституційної взаємодії.

У соціально-філософському вимірі політична суб'єктність постає як результат інтеграції трьох компонентів: когнітивного (знання про політичну систему та суспільні процеси), аксіологічного (ціннісні орієнтації щодо свободи, справедливості, відповідальності) та діяльнісного (готовність до участі та прийняття рішень). Вища освіта, поєднуючи ці складові, створює умови для переходу від соціально адаптованого індивіда до відповідального громадянина.

Заклад вищої освіти виступає простором формування політичної чутливості через академічну свободу, культуру дискусії, розвиток критичного мислення та участь у механізмах самоврядування. Саме в університетському середовищі здобувач набуває досвіду публічного

висловлювання, аргументованого відстоювання позиції, співвіднесення індивідуальних інтересів із суспільними потребами. Такий досвід формує здатність до політичної рефлексії – усвідомлення складності соціальних процесів та відповідальності за власні рішення.

Особливої значущості політична суб'єктність набуває в умовах суспільних трансформацій і воєнних викликів. У ситуації загрози державності або демократичних цінностей саме здатність молоді до усвідомленої участі визначає перспективи розвитку суспільства. Вища освіта в цьому контексті виконує функцію інституційного посередника між державою та громадянським суспільством, сприяючи формуванню активної позиції, заснованої на поєднанні національної ідентичності та універсальних демократичних принципів.

Політична суб'єктність передбачає також здатність до критичного осмислення інформації в умовах цифрового середовища. Сучасний інформаційний простір характеризується високим рівнем маніпулятивності, що вимагає сформованих навичок аналізу, аргументації та самостійного судження. Через розвиток аналітичного мислення, наукової культури та академічної доброчесності університет формує інтелектуальну автономію, яка є основою відповідальної політичної поведінки.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими трансформаційними процесами, що зумовлені як глобальними тенденціями – цифровізацією, інформаційною мережевістю, зміною політичних конфігурацій, – так і екзистенційними викликами воєнного часу. У цих умовах вища освіта набуває не лише освітньої чи професійної, а й стратегічної суспільної функції – забезпечення соціальної стійкості та формування політично зрілої особистості.

Глобалізаційні процеси спричинили зміну характеру соціальної взаємодії: інформаційні потоки прискорилися, політичні рішення дедалі частіше набувають транснаціонального виміру, а цифрове середовище стало простором формування громадянських позицій. У такій реальності університет виступає стабілізуючим соціокультурним інститутом, здатним забезпечити інтелектуальну та ціннісну орієнтацію молоді. Його функція полягає у формуванні критичного мислення, здатності до аргументованого судження та відповідальної комунікації.

Воєнний стан в Україні радикально посилив значущість соціально-політичної складової особистості. Вища освіта перестає бути нейтральною сферою передачі знань і стає простором консолідації національної ідентичності, солідарності та громадянської відповідальності. Університетське середовище формує здатність до усвідомлення спільного блага, підтримки демократичних принципів та захисту цінностей свободи й гідності.

Філософські засади впливу вищої освіти в цих умовах можна окреслити через кілька ключових положень. По-перше, освіта виступає простором інтерсуб'єктивного діалогу, у межах якого формується політична рефлексія. По-друге, вона забезпечує аксіологічну інтеграцію, трансформуючи соціальні норми у внутрішні переконання особистості. По-третє, заклад вищої освіти створює практичні умови для набуття досвіду соціальної участі, що є необхідною передумовою політичної суб'єктності. По-четверте, інтегративний характер освітнього процесу дозволяє поєднати професійну підготовку з громадянським вихованням, формуючи цілісну особистість.

У ситуації інформаційної турбулентності та гібридних загроз вища освіта виконує функцію інтелектуального захисту суспільства. Вона сприяє формуванню здатності протистояти маніпуляціям, аналізувати політичні процеси та брати участь у прийнятті рішень на основі раціонального й морального вибору. Саме тому університет стає важливим чинником суспільної стійкості.

Отже, в умовах глобальних і національних викликів вища освіта постає не лише як система професійної підготовки, а як фундаментальний інститут формування соціально-політичної

зрілості здобувачів освіти. Через інтеграцію знань, цінностей і практик участі вона забезпечує становлення відповідальної особистості, здатної діяти в інтересах суспільства та держави.

Висновки. По-перше, освітнє середовище університету функціонує як інтегрований простір соціалізації, де відбувається не лише засвоєння соціального досвіду, а й активне смислотворення. Соціалізація студентської молоді набуває характеру суб'єкт-полісуб'єктної взаємодії, що забезпечує перехід від адаптивної поведінки до свідомої соціальної позиції.

По-друге, соціальна участь визначена як структурний елемент соціальної активності та практичний механізм формування соціально-політичної складової особистості. Різноманітні форми соціально спрямованої діяльності студентської молоді – від участі в громадських ініціативах до волонтерських практик – свідчать про ступінь розвиненості їхніх соціалізаційних навичок. Водночас дослідження показують, що участь пов'язана з подоланням складних соціокультурних бар'єрів, що потребує цілеспрямованого науково-методичного супроводу розвитку соціальної активності.

По-третє, інтегративний характер вищої освіти, що історично ґрунтується на принципах системності та цілісності, є ключовим механізмом формування соціально-політичної складової особистості. Інтегроване навчання поєднує діяльність суб'єктів освітнього процесу, зміст освіти, середовище та засоби навчання, забезпечуючи формування цілісного світогляду. Вища освіта виступає не лише способом передачі знань, а процесом організації інтегрованого результату – зрілої, відповідальної особистості.

По-четверте, аксіологічний вимір визначає смислові орієнтири соціально-політичної активності. Формування цінностей свободи, гідності, справедливості, солідарності та відповідальності забезпечує перехід від формальної участі до внутрішньо мотивованої громадянської позиції. Саме ціннісна інтеграція є фундаментальною філософською засадою впливу вищої освіти.

По-п'яте, становлення політичної суб'єктності здобувачів освіти відбувається через поєднання когнітивного, аксіологічного та діяльнісного компонентів. Університет створює умови для формування здатності до критичного мислення, публічного діалогу та відповідального прийняття рішень, що особливо актуально в умовах воєнних викликів.

Водночас сучасні трансформації освітнього простору – цифровізація, поширення дистанційної освіти, комерціалізація освітніх послуг – вимагають збереження гуманістичного ядра вищої освіти. Дистанційні технології мають розглядатися як доповнення до традиційної університетської моделі, а не її заміна. В умовах інформаційного перенасичення та інтелектуального навантаження особливої уваги потребує проблема інтелектуальної безпеки освітнього процесу, зокрема в галузях філософського знання, що пов'язані з високим рівнем абстракції та рефлексії.

Таким чином, філософські засади впливу вищої освіти на формування соціально-політичної складової особистості полягають у:

- розумінні університету як простору інтерсуб'єктивного діалогу;
- інтеграції знань, цінностей і практик соціальної участі;
- аксіологічній орієнтації освітнього процесу;
- формуванні політичної суб'єктності як здатності до відповідальної участі;
- забезпеченні інтелектуальної та соціальної стійкості в умовах глобальних і воєнних викликів.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розроблення наукового інструментарію оцінювання рівня сформованості соціально-політичної складової особистості здобувачів освіти, а також моделювання педагогічних стратегій активізації просоціальної та громадянської участі в університетському середовищі.

Список використаних джерел

1. Дишкант Т. М., Городиська О. М. Соціально-філософський аналіз дистанційної освіти. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 49. С. 32–36. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v049.2024.6>
2. Колотило В. В. Філософія повсякденності перед обличчям глобальних викликів: трансформація соціокультурного досвіду. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. № 55. С. 106–111. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.15>
3. Кондратьєва А. В. Філософія освітнього менеджменту. *Грані. Філософія*. 2014. № 4 (108). С. 50–53.
4. Котенко Г. О., Похвата М. П., Медведь О. Д. Соціальна участь студентської молоді як чинник розвитку громадянського суспільства. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 50. С. 59–64. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.10>
5. Нужна Ю. С., Алтухов О. А., Журба І. В. Філософські аспекти розвитку сучасного суспільства: тенденції та виклики. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 48. С. 75–81. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v048.2024.12>
6. Пономарьов О. С., Харченко А. О. Філософія управління і суспільна трансформація. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2010. Вип. 27 (31). С. 262–272.
7. Предместніков О. Г., Шубін Є. О. Проблемне поле політичної філософії в системі сучасного філософського знання. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. № 53. С. 84–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v053.2025.14>
8. Радіонова І. О. Трансформації американської критичної педагогіки: евристичний потенціал і перспективи його застосування. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Філософія»*. 2019. Вип. 1 (40). С. 192–203.
9. Солоділова О., Щєпова Д. Філософські аспекти соціально-політичного впливу штучного інтелекту на управління суспільством. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2025. № 29. С. 61–66. DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2025-29-61-66>
10. Фініков Т. «Управлінська міфологія» в сучасних підходах до аналізу освіти. *Філософія освіти*. 2008. Вип. 1–2 (7). С. 221–232.
11. Цуркан Т. Активна життєва позиція студентської молоді. *Проблеми освіти*. 2023. Вип. 1. С. 347–359. DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-98.2023.22>
12. Cornwall A. Locating citizen participation. *IDS Bulletin*. 2002. Vol. 33. № 2. P. 49–58.
13. Kanning U. P. Inventar zur Messung sozialer Kompetenzen в Selbstund Fremdbild (ISK360). *Göttingen: Hogrefe*, 2014. P. 318–325.
14. Kenneth N., Heiko G. Patterns of Participation: Political and Social Participation in 22 Nations: *Discussion Paper SP IV 2008–201*. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/49726/1/587500093.pdf> (дата звернення: 25.02.2026).
15. Li Y., Savage M., Pickles A. Social capital and social exclusion in England and Wales, 1972–1999. *British Journal of Sociology*. 2003. № 54 (4). P. 497–526. URL: <https://scispace.com/pdf/social-capital-and-social-exclusion-in-england-and-wales-40ugj41e4b.pdf> (дата звернення: 25.02.2026).
16. Raven J. Competence in modern society. Its identification, development and release. *Oxford: Oxford Psychologist's Press*, 1984. 251 p.
17. Cattell R.B. Personality and motivation: structure and measurement. N.Y., 1957, McClelland D.C. Testing for competence rather than for intelligence. *American Psychologist*. 1973. Vol. 28. № 1. P. 1–14.

References

1. Dyshkant T. M., Horodyska O. M. (2024). Sotsialno-filosofskyi analiz dystantsiinoi osvity [Socio-philosophical analysis of distance education]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii* – Current issues in philosophy and sociology, 49, 32–36. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v049.2024.6> [in Ukrainian].
2. Kolotylo V. V. (2025). Filosofii povsiakdennosti pered oblychchiam hlobalnykh vyklykiv: transformatsiia sotsiokulturnoho dosvidu [The philosophy of everyday life in the face of global

challenges: the transformation of socio-cultural experience]. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii – Current issues in philosophy and sociology, 55, 106–111. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.15> [in Ukrainian].

3. Kondratieva A. V. (2014). Filosofii osvithnoho menedzhmentu [Philosophy of educational management]. Hrani. Filosofii – Facets. Philosophy, 4 (108), 50–53 [in Ukrainian].

4. Kotenko H. O., Pokhvata M. P., Medved O. D. (2024). Sotsialna uchast studentskoi molodi yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva [Social participation of student youth as a factor in the development of civil society]. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii – Current problems of philosophy and sociology, 50, 59–64. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.10> [in Ukrainian].

5. Nuzhna Yu. S., Altukhov O. A., Zhurba I. V. (2024). Filosofski aspekty rozvytku suchasnoho suspilstva: tendentsii ta vyklyky [Philosophical aspects of the development of modern society: trends and challenges]. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii – Current problems of philosophy and sociology, 48, 75–81. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v048.2024.12> [in Ukrainian].

6. Ponomarov O. S., Kharchenko A. O. (2010). Filosofii upravlinnia i suspilna transformatsiia [Philosophy of management and social transformation]. Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity – Problems and prospects of forming a national humanitarian and technical elite, 27 (31), 262–272 [in Ukrainian].

7. Predmestnikov O. H., Shubin Ye. O. (2025). Problemne pole politychnoi filosofii v systemi suchasnoho filosofskoho znannia [The problem field of political philosophy in the system of modern philosophical knowledge]. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii – Current problems of philosophy and sociology, 53, 84–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v053.2025.14> [in Ukrainian].

8. Radionova I. O. (2019). Transformatsii amerykanskoi krytychnoi pedahohiky: evrystychnyi potentsial i perspektyvy yoho zastosuvannia [Transformations of American Critical Pedagogy: Heuristic Potential and Prospects for Its Application]. Visnyk KhNPU imeni H.S. Skovorody «Filosofii» – Bulletin of the G. S. Skovoroda KhNPU «Philosophy», 1 (40), 192–203 [in Ukrainian].

9. Solodilova O., Shchepova D. (2025). Filosofski aspekty sotsialno-politychnoho vplyvu shtuchnoho intelektu na upravlinnia suspilstvom [Philosophical aspects of the socio-political impact of artificial intelligence on the governance of society.] Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Filosofii» – Scientific Notes of the National University «Ostroh Academy». Series «Philosophy», 29, 61–66. DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2025-29-61-66> [in Ukrainian].

10. Finikov T. (2008). «Upravlinska mifolohiia» v suchasnykh pidkhodakh do analizu osvity [«Management mythology» in modern approaches to the analysis of education]. Filosofii osvity – Philosophy of education, 1–2 (7), 221–232 [in Ukrainian].

11. Tsurkan T. (2023). Aktyvna zhyttieva pozytsiia studentskoi molodi. [Active life position of student youth]. Problemy osvity – Problems of education, 1, 347–359. DOI: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-98.2023.22> [in Ukrainian].

12. Cornwall A. (2002). Locating citizen participation. IDS Bulletin, 33, 2, 49–58.

13. Kanning U. P. (2014). Inventar zur Messung sozialer Kompetenzen v Selbstund Fremdbild (ISK360). Göttingen: Hogrefe, 318–325.

14. Kenneth N., Heiko G. Patterns of Participation: Political and Social Participation in 22 Nations: Discussion Paper SP IV 2008–201. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/49726/1/587500093.pdf> (accessed: 25.02.2026).

15. Li Y., Savage M., Pickles A. (2003). Social capital and social exclusion in England and Wales, 1972–1999. British Journal of Sociology, 54 (4), 497–526. URL: <https://scispace.com/pdf/social-capital-and-social-exclusion-in-england-and-wales-40ugj41e4b.pdf> (accessed: 25.02.2026).

16. Raven J. (1984). Competence in modern society. Its identification, development and release. Oxford: Oxford Psychologists Press, 251 p.

17. Cattell R. B. (1973). Personality and motivation: structure and measurement. N. Y., 1957, McClelland D. C. Testing for competence rather than for intelligence. American Psychologist, 28, 1, 1–14.

Отримано 02.03.2026.

Отримано в доопрацьованому вигляді 09.03.2026.

Прийнято до друку 25.03.2026.

Опубліковано 08.04.2026.

Received 02.03.2026.

Received in revised form 09.03.2026.

Accepted for publication 25.03.2026.

Published 08.04.2026.